

1968

OIKEUS KAUPUNKIIN

Aleksi Lohtaja

Lefebvre, Henri (1968). *Le droit à la ville*. Anthropos, Paris.

1970-luvun alussa kaupunkitutkimuksessa syntyi suuntaus, jota kutsutaan nykyisin marxilaiseksi maantieteeksi. Tutkimussuuntaukseen keskeisenä ajatuksena oli, että Karl Marxin kehittämää poliittisen taloustieteen kritiikkiä tulisi jatkaa kaupungistumiseen liittyvien kysymysten kautta. Tulisi esimerkiksi kysyä, mikä rooli pääomalla on kaupunkien eriarvoisuuden vauhdittamisessa, mitä tekemistä kaupunkisuunnittelulla on tämän toteuttamisessa ja minkälaisia vaihtoehtoja kapitalismin ja kaupungistumisen väliselle suhteelle voidaan löytää.

Suuntauksen ensimmäisenä teoksena pidetään usein ranskalaisen filosofi ja sosiologi Henri Lefebvren (1901–1991) alkuvuodesta 1968 ilmestynyttä *Le droit à la ville* ("Oikeus kaupunkiin") -teosta. Lyhyen ajan sisällä Lefebvre julkaisi myös teoksen jatkoksi samaa aihealuetta tutkivat seuraavat teokset *Du rural à l'urbain* (1970), *La révolution urbaine* (1970), *Le pensée marxiste et ville* (1972) sekä *Espace et politique* (1972). Näiden pohjalta ilmestyi vielä Lefebvren pääteoksena pidetty *La production de l'espace* (1974) (ks. myös. Lehtovuori 2014).

50 vuotta sitten ilmestyneestä "Oikeus kaupunkiin" -teoksesta tuli laajasti luettu saman vuoden Pariisin ikonisten opiskelijamellakoiden yhteydessä, joissa monen muun yhteiskunnallisen vaateen tavoin vaadittiin myös ihmisten oikeutta kaupunkiin. Viime vuosina oikeus kaupunkiin -iskulause on ollut jälleen kasvavissa määrin esillä. Käsitteen uuden suosion myötä esimerkiksi Lefebvren kotimaassa Ranskassa häntä on kutsuttu "Nuit debout -liikkeen unohdetuksi profeetaksi" (Maillart 2016).

Ajatus oikeudesta kaupunkiin on siis kuulunut aktivistien ja kriittisten kaupunkitutkijoiden perussanastoon jo vuodesta 1968 alkaen. Mutta samankaltaisesti nykylukijan näkökulmasta teoksen kriittisyys ja poleemisuus kuulostavat, jos ei suoraan naivilta, niin ainakin hyvin nostalgiselta. Lefebvre kuvaa teoksessaan esimerkiksi kaupunkisuunnittelijoiden ammattikunnan elämää ja ihmisiä vieroksuvinä teknokraatteina. Mutta eihän enää pitkään aikaan kaupunkisuunnittelussa ole ajateltu näin. Ketä vastaan oikeus kaupunkiin

-iskusanat nykyisin huudetaan, jos kritiikin alkuperäinen kohde, siis suunnittelusta vastaavat viranomaisetkin edustavat lähes poikkeuksetta esimerkiksi Jan Gehlin popularisoimaa ”cities for people” -ajattelutapaa? Mutta vaikka Lefebvren kritiikin kohde onkin tässä mielessä vanhentunut, teos on tästä huolimatta eräs merkittävin yritys ymmärtää kaupunkisuunnittelun roolia yhteiskunnallisen eriarvoisuuden (segregaatio, gentrifikaatio jne.) tuottamisessa. Tässä mielessä se on myös ajankohtaista edelleen. Vaikka suunnittelukulttuurissa on siis tapahtunut muutos, ei kaupunkiin liittyvä eriarvoisuus ole kadonnut minnekään, pikemminkin päinvastoin.

David Harvey on esittänyt, että Lefebvren ajattelun ytimessä on ajatus kaupunkitilasta käyttö- ja vaihtoarvon välisenä konfliktina. Harveyn mukaan elämme yhteiskunnassa, jossa jälkimmäinen tapa on dominoiva: yksilön mahdollisuus käyttää julkista tilaa riippuu paljon hänen varallisuudestaan (Harvey 2012). Harvey onkin Lefebvren ajattelun kiistatta tärkein jatkaja, ja välittäjä suurelle yleisölle. Hänen kauttaan ei kuitenkaan aina välity täysin se, että marxilaisen käyttö- ja vaihtoarvon välisen ristiriidan ohella Lefebvren ajattelun taustalla myös hyvin spesifi analyysi Ranskan toisen maailmansodan jälkeisestä kaupunkisuunnittelusta.

Vaikka Lefebvre onkin profiloitunut teoreettisena ajattelija, teki hän myös laajasti kenttätöitä kaupunkisuunnitteluun liittyen erityisesti 1960-luvulla rakennettuihin Ranskan uusiin lähiöihin liittyen. Tämän hetken kenties merkittävin Lefebvre-tuntija, Lukasz Stanek (2011), on tuonut ansiokkaasti esiin juuri tätä Lefebvren tuntematonta empiiristä puolta. Viitteitä Lefebvren empiirisestä puolesta antaa myös *Le droit à la ville* -teoksen tuorein uusintapainos (Lefebvre 2009), jonka kannessa on valokuva Lefebvrestä taustallaan Mourenxin kaupunki. Mourenx rakennettiin 1960-luvulla asuinpaikaksi sen viereen perustetun öljytehtaan työntekijöille ranskaisella aluerakentamisen keskeisimmällä *grands ensembles* -periaatteella, joka muiden eurooppalaisten aluerakentamisen mallien tavoin suosi infrastruktuurin, palveluiden ja asuntojen tilaamista yhdeltä urakoitsijalta. Juuri Mourenxia tutkimalla Lefebvre teki monet myöhemmät teoreettiset oivalluksensa siitä, miten kaupungit rakentuvat markkinoiden ja valtioiden ristipuristuksessa.

Lefebvren empiiriset tutkimuskohteet ovatkin sikäli tärkeitä, että ne auttavat ymmärtämään, mikä todellisuudessa oli teoksen kritiikin kohde: ”Oikeus kaupunkiin” oli alun perin aluerakentamisen ja siihen liittyvien ongelmien kritiikkiä. Ja vaikka Lefebvren ajattelua sovelletaan kriittisessä kaupunkitutkimuksessa nykyisin erityisesti kaupunkitilan yksityistämistä vastaan, niin Lefebvren oman kritiikin kohteena oli melko päinvastaisesti valtion aktiivinen asuntopolitiikka, joka sijoitetaan usein eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden

kultakauteen. Kaupunkitilaa eivät ole siis ottaneet Lefebvren mukaan ihmisiltä pois ainoastaan yksityistämistoimet vaan aktiivisen julkisen asuntopolitiikan, suurten grynderien aluerakennussopimukset sekä positivistisen maailman-kuvan omaavien kaupunkisuunnittelijoiden välinen liitto.

Vääntäen rautalangasta: yksityistämisen sijaan Lefebvrelle juuri toisen maailmansodan jälkeinen valtion aktiivinen ja laajeneva asuntopolitiikka on johtanut tilanneeseen, jossa kaupungit eivät ole enää ihmisiä varten. Poleemisesti laadittu ”Oikeus kaupunkiin” sisältää kritiikkiä erityisesti kahta ryhmää kohtaan, jotka ovat Lefebvren mukaan erityisvastuussa tästä. Ensimmäinen ryhmä koostuu näennäisen epäpoliittisista arkkitehdeista ja suunnittelijoista, jotka kuvittelevat olevansa eräänlaisia kansakunnan paternalistisia henkisiä isä. Toinen ryhmä koostuu hieman yllättäen Lefebvren omasta viitekehystä: filosofeista, jotka ovat jättäneet kaupunkisuunnitteluun liittyvät kysymykset marginaalisiksi omassa työssään. Näin tarvittavaa vastavoimaa ei ole päässyt syntymään.

Mitä Lefebvre sitten tarjoaa vaihtoehdoksi? Millainen oikeus on oikeus kaupunkiin? Lefebvren kirjoitusajankohtaa, 1960-luvun loppua voisi luonnehtia laajemminkin uusien, aikaisemmin minoorisina tai marginaalisina pidettyjen ryhmien, oikeuksien vaatimisesta ja tekemisestä näkyväksi. Ranskassa erityisesti algerialaisten asema toi anti-kolonialismin osaksi yleistä oikeustaistelua. Samanaikaisesti toisen aallon feminismi nosti esiin naisten alistetun aseman edistyneissäkin yhteiskunnissa. Myös kasvun rajoja julistaneet liikkeet toivat ensimmäistä kertaa valtavirtaan ympäristönäkökulman oikeuksiin. Lisäksi nykyisin kyseiselle aikakaudelle ikoniseksi muodostuneet opiskelijalevottomudet voidaan nähdä ainakin ranskalaisessa kontekstissa osana tätä samaa oikeustaistelua: mellakoiden lähtölaukauksena oli pitkälti kysymys siitä, miten monella tapaa aristokraattisena pidetty koulutusjärjestelmä sopeutuu erityisesti alemmista yhteiskuntaluokista tulevien nuorten oikeuteen saada akateemista koulutusta. Tämä laajeni osaksi laajempaa kysymystä yhteiskuntaluokkien välisistä hierarkioista.

Suhteessa näihin uusiin oikeusvaateisiin Lefebvre esitteli ajatuksen vielä yhdestä tärkeästä oikeudesta, ihmisten perustavanlaatuisesta oikeudesta kaupunkiin. Tai pikemminkin se oli jo sisäänrakennettuna edellisiin. Se myös yhdisti näitä oikeuksia, sillä esimerkiksi selvän työläisidentiteetin sijaan mainituille ryhmille oli yhteistä ennen kaikkea urbaani konteksti ja siihen liittyvä luokkaidentiteetti, jota nykyisin luonnehditaan usein urbaaniksi prekariaatiksi (työttömät, siirtotyöläiset, maahanmuuttajat, opiskelijat, matalapalkkatyöläiset jne.). Lefebvren kritiikin ydin on siinä, että vallitseva kaupunkisuunnittelu – hyvinvointivaltiollisena pidetty aktiivinen asuntopolitiikka ja sen suunnittelijat

mukaan lukien – eivät käytännössä tunnustaneet tämän ryhmän olemassaoloa ollenkaan. Oikeutta kaupunkiin päätyivät siten vaatimaan ne, joille sitä ei ole jo annettu kaupunkisuunnittelun toimesta.

Juuri tämän ryhmän asema on edelleen nykykaupungeissa usein kaikista eniten uhattuna. Nykyinen versio oikeudesta kaupunkiin tuntuukin julistavan, että kaupunkisuunnittelua tulisi arvioida juuri tämän ryhmän – ei esimerkiksi valkoisen keski-ikäisen ja -luokkaisen miehen – kautta. Tällainen vaade on noussut viime vuosina voimakkaasti esiin asuntolainoituksen subprime-kriisin yhteydessä syntyneiden sekä aktivoituneiden kaupunkiliikkeiden toiminnassa. Nämä liikkeet ovat hyödyntäneet oikeus kaupunkiin -ajatusta kritisoidessaan kriisin jälkeisiä asuntopoliittisia toimia, jotka ovat keskittyneet lähinnä turvaamaan asuntomarkkinoiden taloudellisen vakauden mutta sivuuttaneet paljon sosiaalisia kysymyksiä esimerkiksi asunnottomuudesta ja vuokralaisuuteen liittyvistä valtasuhteista (ks. esim. Madden & Marcuse 2016).

Syy Lefebvren ajattelun nykyiseen suosioon vaikuttaa siis melko selvältä: viime vuosina ympäri maailmaa melko vallitsevaksi kokemukseksi ja tunnesävyksi on tullut, että erityisesti suurkaupungit on otettu pois ihmisiltä. Ja tämä ei enää koske ainoastaan matalapalkkaista prekariaattia vaan kasvavissa määrin myös keskiluokkaa. Lefebvreläisten tutkijoiden kritiikin kohteena eivät kuitenkaan enää ole lähiöiden suunnittelijat vaan ennen kaikkea luova kaupunki-konsultit, jotka ovat kenties ottaneet teknokraattisten suunnittelijoiden paikan Lefebvren kritisoimassa allianssimallissa (Zukin 2009). Jopa luova kaupunki-ajattelun eräänä tärkeimmistä edustajista pidetty Richard Florida on tuoreessa teoksessaan *The New Urban Crisis* (2017) myöntänyt, että luova kaupunki -ajatus onkin itse asiassa lisännyt eriarvoisuutta huolestuttavalla tavalla. Vaikuttaa siltä, että uuden liittouman muodostavat globaalissa taloudessa kilpailevat pääkaupungit, asuntosijoittajat sekä luovuutta julistavat kaupunkikonsultit. Kenties juuri näiden toimijoiden välisten suhteiden kriittinen tarkastelu on panoksena tämän päivän kamppailussa oikeudesta kaupunkiin.

KIRJALLISUUS

- Florida, Richard (2017). *The New Urban Crisis*. Basic Books, New York.
- Harvey, David (2012). *Rebel Cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso, Lontoo.
- Lehtovuori, Panu (2014). *La Production de l'espace (1974)*. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:2, 77–78.
- Lefebvre, Henri (2009). *Le droit à la ville*. Anthropos, Pariisi.
- Madden, David & Marcuse, Peter (2016). *In Defense of Housing*. Verso, Lontoo.
- Maillart, Olivier (2016). *Henri Lefebvre: Le prophète oublié de nuit debout*. Philitt. [viitattu 2.3.2017]
- Stanek, Lukasz (2011). *Henri Lefebvre on space: Architecture, urban research, and the production of theory*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Zukin, Sharon (2009). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford University Press, Minneapolis.

